

Adso de Melk i el «Cançoner eròtic de Ripoll»

(Un breu assaig de filologia-ficció)

Joan BASTARDAS

Era la tardor de 1327 quan Adso de Melk, encara un noi, després d'haver passat un cert temps visitant les ciutats de la Toscana, on havia portat una vida massa lliure i desordenada, arribà, acompanyat del seu mestre i preceptor, Guillem de Baskerville, a la més extraordinària de les abadies. Ell mateix ens explica les coses que alla li succeïren en les memòries que Umberto Eco ha fet conèixer amb el nom de *Il nome della rosa*. No se sap mai quins són els fets d'un llibre, no seria gens estrany que, temps a venir, un dia s'edités amb un ampli i erudit aparat de referències que fes explícites les al·lusions, els préstecs i les reminiscències que s'hi troben més o menys ocultes. No sé si la redacció d'un tal aparat pot ésser cosa bona ni si podrà ajudar gaire a una comprensió més plena de l'obra. Ara, en aquest terreny, el de les citacions i reminiscències, hi ha una cosa ben curiosa que em sembla que val la pena de comentar: em refereixo al lloc on Adso explica el seu *incontro con una fanciulla bella e terribile come un esercito schierato a battaglia*. Com és natural les coses que Adso ens diu que li passaren pel cap, procedeixen del *Cantic dels Càntics*, que el novici podia haver llegit a Melk mateix. Com que sembla que el seu alemany espanta la noia, que parla en un dialecte romanès, que Adso no sap identificar, les poques coses que diu Adso, les diu en llatí. Sense que la noia entengui res, l'anonema *sidus clarum puellarum, porta clausa, fons hortorum* i altres coses per l'estil. Després, quan ja es veu del tot perdut, exclama «*O, languéo*», i continua, «*causam langoris video nec caveo*». Aquestes són les coses que Adso ens transcriu literalment. La darrera procedeix de la tornada d'una bella cançó, el *Vacillantus trutine*, que ens ha pervingut a través dels Carmina Burana i d'altres fonts manuscrites. La tornada sencera diu així:

O languo,
causam languoris video
nec caveo,
videns et prudens pereo

«Oh, defalleixo, veig la causa del meu defalliment, pero no hi poso remei, veient-ho i ben conscient moro »

No es estrany que Adso conegués la cançó ni que pogués recitar-ne de memoria la tornada, bc que composta dins la segona meitat del segle XII (ca 1160), aquesta cançó, que ens conta les penes d'un estudiant obligat a triar entre l'amor i els llibres, podia esser encara ben popular en el primer quart del segle XIV, Adso podia haver-la sentit cantar, pero també podia haver-la llegida en algun cançoner. Es certament una bella cançó, els professors F. J. E. Raby i Dag Norberg l'han triada com una de les més representatives composicions de la poesia lirica llatina del segle XII i, amb bons fonaments, Peter Dronke l'ha atribuïda a *Petrus de Castro Blessensium*, nosaltres podem ara escoltar-la interpretada sota la direcció de René Clemencic.

Mes sorprenents son les paraules que Adso dirigeix a la noia *sidus clarum puellarum*. Procedeixen, sens dubte, de la que ha estat considerada, no sé si amb justícia, com la més bella canço del *Cançoner erotic de Ripoll*, en reproduueixo la primera estrofa

Sidus clarum,
puellarum
flos et decus omnium,
rosa veris,
que videris
clarior quam lilium

«Estralla rutilant, flor i honor de totes les noies, rosa de primavera, més resplendent que el liri »

Mes que una reminiscencia es tracta d'un prestec que Adso fa de la cançó per tal d'expressar la seva admiració envers la noia, *nigra sed formosa*. Ara, la cosa es sorprenent perquè tots estàvem convençuts que el cançoner de Ripoll no havia estat conegut ni llegit per ningú des que va esser transcrit, encara en el segle XII, en un codex del nostre monestir —d'amagat, dissimuladament, com si no es tractés d'un text en vers, i aprofitant els darrers folis en blanc del codex— fins que fou descobert —desenterrat— per Lluís Nicolau d'Olwer. Cap de les composicions del cançoner no es troba en cap altre manuscrit. Ningú no en parla ni s'han assenyalat imitacions convincents. I, tanmateix, Adso coneixia el *Sidus clarum*, cosa que ens indica que, almenys aquesta poesia del cançoner, havia tingut una difusió més ampla que no ens pensàvem. Desgraciadament aquest fet no sembla que pugui dir res respecte a la pàtria de l'anònim autor del cançoner o al lloc on escrivia la seva poesia.

Una altra cosa cal observar, que és, si més no, curiosa. Segons sem-

bla, Adso interpretà l'estrofa que he transcrit, com si el genitiu *puellarum* fos el complement de *sidus*. Aquesta és també la interpretació de Nicolau d'Olwer, que puntua no després de *clarum* sinó després de *puellarum*, aquesta puntuació ha estat mantinguda pels editors o pels estudiosos que han reproduït o citat la canço. Però quan hom intenta traduir-la, s'adona que cal referir *puellarum* a *flos et decus*, tal com va advertir José Luis Moralejo, cal puntuar, doncs, darrera *clarum* i no darrera *puellarum*. Ara, aquesta coincidència entre la interpretació d'Adso i la de Nicolau em sembla senzillament curiosa, però no significativa. Allò que és certament notable, i que aquí cal subratllar, és que tot això ens fa veure que Adso de Melk coneixia i estimava la poesia rítmica llatina del segle XII, que, sovint d'una manera abusiva, anomenem poesia goliardesca, en la seva memòria havien restat gravades dues de les millors composicions, i moltes ben segurament.